

У коначном осврту може се истаћи да студија Ј. Штуцког заслужује похвале као први систематски покушај анализе карактера и домашаја одредби Бечке конвенције о перемпторним нормама општег међународног права. Одликује се лудцидним запажањима и указивањима на недостатке и недоречености текста чланова 53. и 64. Конвенције.

Са друге стране, не може се пренебрећи чињеница да та критичност често прелази у неумерени и неоправдани критицизам. Аутор не даје никаква позитивна рецења, задовољавајући се лаконском примедбом да ни „највећи ауторитети међународног права током многих година нису успели да остваре consensus“ о овом базичном питању савременог међународноправног поретка.

Огромна већина са којом је концепт *jus cogens*-а прихваћен на Бечкој конференцији (87:8 уз 12 уздржаних), говори у прилог схватању да норме *juris cogentis* одговарају суштинским интересима међународне заједнице и сазнању да понашање држава на међународном плану не може бити ствар слободне сцене и нахођења. У својој основи перемпторне норме означавају покушај стварања општеобавезних стандарда понашања и подређивања интереса појединих држава интересима међународне заједнице и правног поретка.

Евентуалне недоследности и празнине (које ће се свакако решити у позитивној пракси) далеко су превазиђене добрим странама концепта и њихов корен треба тражити првенствено у сукобу политичких интереса учесника Бечке конференције.

Mr. Миленко Крећа

Georg Schwarzenberger: ECONOMIC WORLD ORDER? A BASIC PROBLEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC LAW, Manchester University Press, Oceana Publications inc., 1970, p. 158+XII.

Књига проф. Шварценбергера (Schwarzenbergera) »Economic World Order« има за предмет утврђивање односа између међународног економског права, као посебне гране међународног јавног права, и категорије правног поретка одн. изналажење одговора на питање постоје ли у оквиру тог поретка перемпторне норме општег међународног права (*jus cogens*) у смислу правних правила и принципа која су обавезна независно од воље странака.

Примењени методски приступ је троврстан:

— индуктиван — будући да се одговарајућа „правила међународног права одређују указивањем на хијерархију законодавних поступака утврђених чл. 38. Статута Међународног суда правде“;

— интердисциплинаран — са нагласком на релевантност дисциплине међународних односа;

— релативистички — у смислу да су предлози *de lege ferenda* подвргнути „иманентним формама критике карактеристичним... за међународно законодавство“.

У одговору на питање: постоји ли један ефективан светски поредак? — проф. Шварценбергер полази од поставке да међународно економско право, у многим својим аспектима, стоји „прилично удаљено од светске политике моћи, у поређењу са осталим гранама међународног права“. Ипак, аутор допушта „примат политике над економијом“, из чега следи неизбежно закључак да „ниједан међународни правни поредак на економском пољу не може превладати политички поредак који га условљава“.

Аутор се, при разматрању питања постојања система норми релевантних у међународним економским односима, креће у својим познатим

категоријама поретка (order) и квази-поретка (quasi-order) као институтима својственим неорганизованом и организованом међународном друштву одн. заједници. У потоњем, термин „међународни економски поредак“ и „економски светски поредак“ могу бити примењени и у другом значењу: као синоними консенсуалних међународних правних поредака или *jus cogens-a*. У ужем смислу, то су „општеобавезна правила понашања која не могу бити модификована или укинута споразумима уговорних страна *inter se*“.

У периоду до 1914. који је у светлу истакнуте поделе, *de facto* поредак *par excellence*, одлучујуће место има *Rex Britannica*, чији основ лежи у комбинованој моћи Лондонског City-a и британске морнарице, употпуњене нагло повећаним утицајем САД у западној хемисфери и снагом „мултинационалних агломерација попут Отоманске, Руске и Аустро-Угарске империје“.

У оквиру овог поретка наметнута су извесна правила понашања која су примењивана под претњом оружаних санкција (пример Венеције из 1902). На монетарном плану златни стандард представља допуњски *de facto* поредак. „Док је почивао на паралелном законодавству земаља које су му приступиле, он је на међународном плану представљао само *de facto* стандард“.

У намери превазилажења слабости и недовољне изграђености *de facto* поредака, јављају се, по ауторовом мишљењу, псеудопореци као скуп идеолошких и утопијских представа.

На неправном плану псеудопоредак се, у периоду до 1914, испољава помоћу доктрине и праксе *laissez-faire-a*, а на правно-нормативном, у виду учења о међународном економском *jus cogens-u*.

Шампиони либералистичких теорија, сматрајући доктрину *laissez faire-a* апсолутном и очигледном, нису узели у обзир чињеницу да „највише вредности либералне економије могу бити неуважаване од стране економских система заснованих на различитој хијерархији вредности“.

По схватању проф. Шварценбергера, не постоји никакав доказ постојања норми *jus cogens-a* у обичајном праву неорганизованог међународног друштва.

Забрана закључења међународних уговора о пиратерији и трговини робљем нема свој основ у „вишем праву“ (*higher law*) већ у правилима обичајног права која регулишу сукоб уговорних одредаби. Уколико су нове државе „признате под претпоставком да је принцип забране пиратерије и ропства постао део међународног обичајног права, нису правила *jus cogens-a* та која их спречавају да чине супротно“. То је резултат „међудејства правила међународног обичајног права о признању и добре вере“. Смисао претпостављеног когентног карактера забране пиратства и трговине робљем исцрпљује се у чињеници да такви уговори не могу наметати обавезе трећим државама и њиховим субјектима.

Под окриљем Друштва народа могу се регистровати 6 покушаја стварања потенцијалног међународног *jus cogens-a* на принципу *consensus-a*. То су: конвенције о ропству, трговини женама и децом у неморалне сврхе, циркулацији опсцених публикација, недопуштеној производњи и промету опасних дрога, спречавању фалсификовања новца и контроли трговине оружјем. Проф. Шварценбергер изражава сумњу у погледу когентности норми садржаних у наведеним конвенцијама, будући да је уговорницама било допуштено да искључе своје обавезе у односу на одређена подручја, истакну разноврсне резерве, те откажу уговоре по свом нахођењу. Штавише, било им је дозвољено да споразумима *inter se* „модификују или укидају своје обавезе из мултилатералних уговора“.

Другим речима, правила међународног економског права била су „сувише ограничена и фрагментарна да би конституисала међународни економски поредак у пуном смислу речи“.

Са друге стране, Пакт Друштва народа је у чл. 16, пар. 1. садржавао одредбу по којој се чланице Друштва, у случају да један члан Дру-

штва прибегне рату супротно обавезама из чланова 12, 13 и 15., „обавезују да одмах прекину са њим све трговачке и финансијске везе, да забране све односе између својих држављана и држављана земље која је раскинула Пакт и да обуставе све финансијске, трговачке или личне везе између држављана те земље и држављана сваке друге државе, члана Друштва или не”.

Показало се, међутим, да је та одредба третирана не као обавеза већ као дискреционо или, чак, опционо овлашћење чланице. На тај начин економске санкције од стране Друштва народа нису успеле да осигурају остале чланице од агресивних поступака. Искуство италијанско-етиопског рата показује, са свом драматичношћу, „примат политике над економијом у свакој међународној средини”.

Разматрајући проблем светског економског поретка након 1945, проф. Шварценбергер истиче да, у квантитативном смислу, Повеља чини велики корак напред на путу изградње међународног економског поретка. Наиме, она читава два поглавља и 18 чланова посвећује међународној економској и социјалној сарадњи и координирајућој функцији Економско-социјалног савета.

У преамбули Повеље, успостављање социјалног прогреса и бољег начина живота у већој слободи је постављено као један од четири главна циља УН.

Са друге стране, чл. 55. је крајњи циљ економске и социјалне кооперације, одређен у виду мирних и пријатељских односа међу народима, заснованим на принципима једнакости држава и самоопредељењу народа.

У покушају изналажења „доказа о поступцима стварања обавезних правних правила или економског *jus cogens-a*” на скоро универзалном нивоу УН, аутор се усредсређује на проблем правне ваљаности резолуција Генералне скупштине одн. Економско-социјалног савета. Необавезан карактер резолуција Генералне скупштине *a fortiori* важи за резолуције економско-социјалног савета.

То не значи, међутим да резолуције ових органа одн. тврђе садржане у њима не могу, посредством установа попут *estoppel-a*, примити карактер *jus cogens-a*, поготово ако изражавају постојеће међународно право.

Но постојеће стање, по мишљењу аутора, не даје повода претераном оптимизму. Универзална Декларација о правима човека, Бечка конвенција о конзуларним односима од 1963, те Резолуција о Сталном суверенитету над природним ресурсима од 1962. својом недореченошћу и нејасноћом тешко могу претендовати на квалитет перемпоторних норми општег међународног права.

Дакле, „обичајном међународном економском праву на глобалном нивоу недостају било каква правила *jus cogens-a*”. Посматрано *de lege ferenda* мултилатерални уговори се појављују, под условом појачања њихове ефективности приступањем нових уговорница, као најпогоднији облик одн. нуклеус светског економског поретка.

По мишљењу аутора, политичке супротности и сукоб интереса великих сила у савету безбедности, онемогућиле су оживотворење економских санкција предвиђених Повељом УН. Тај моменат, у доброј мери, по мишљењу проф. Шварценбергера, своди напредак Повеље УН у односу на Пакт Друштва народа, на квантитативну димензију.

Књига проф. Шварценбергера, и поред неких ставова који се по нашем мишљењу не могу прихватити (примарност политичког у односу на економски моменат, те тврђа да су неразвијене земље универзалном Декларацијом о правима човека изричито овлашћене на дискриминацију према недржављанима и сл.), представља, поготово у савременим условима борбе за праведнији економски поредак, значајан продор у области чија је важност ван сваке сумње.